

Ome Willem

Dat petje.

Tot vlak voordat ze aan de allereerste opname begonnen, wist niemand dat Ome Willem een petje zou gaan opzetten. Hijzelf ook niet. 'Ik voelde me zo kaal. Ooit had ik een blauw zeemanspetje gekocht. Dat lag naast me auto op de grond, iedereen had daar met z'n voeten op gezeten. Weet je wat, dacht ik, ik zet dat petje op. En om de slagschaduw van de lampen te vermijden heb ik het klepje omhoog gezet.'

Dat t-shirt.

'Nog zo'n ingeving die me op de valreep te binnenschoot. Overhemd met lange mouwen en daar overheen een shirt met korte mouwen. Zag er gek uit. Aanvankelijk droeg Ome Willem een wit shirt, totdat iemand riep dat witte kleding op de televisie dikmakend is. Een gekleurd shirt ziet er niet dikmakend uit.'

Joepie de Poepie.

'In het script stond dat ik ter begroeting door een met papier dichtgeplakte deuropening zou stappen. Daarbij zou ik iets roepen – maar wàt? "Dag allemaal," kwam niet in aanmerking. "Hallo" ook niet. Te afgezaagd. Toen ik het podium op rende, flapte ik eruit wat me n te binnenschoot. Vraag niet waarom, maar dat bleek "Joepie de poepie" te zijn.

Rakkers. Lékkere rakkers.

'Ja, dat heb ik ook bedacht. Vraag niet hoe. Dat is er vanzelf ingeslopen.'

Volgens de zestiende editie van de *Dikke Van Dale*(2022) geeft 'joepie de poepie' uiting aan 'een soort kinderlijke vreugde'. Het woordenboek vermeldt tevens dat 'grote grijze geitenbreier' betrekking heeft op 'een belangrijk ouder persoon, maar een beetje op een stoffige manier'.

Ome Willem werd op een middag in het najaar van 1973 bedacht, zeg maar gerust: geboren aan de ongepolijste keukentafel in het grachtenpandje te Edam dat sinds kort door het jonge gezin Rutten werd bewoond. De acteur Aart Staartjes kwam langs. Hij had

opgebeld met de vraag: 'Zeg Edwin, heb jij iets met kinderen?' Zijn antwoord: 'Ja, ik heb er zelf twee. Hoezo?' De twee kenden elkaar uit de tijd dat ze samen zo'n beetje het complete stemmenarsenaal van elk STER-blok voor hun rekening namen. Ze praatten net zo lang door over het plan voor een nieuwe kinderserie tot het in Edam donker werd. Het was waar, de man die Ome Willem ging doen had nul ervaring met kindertelevisie. Maar als vader van twee dochters had hij 'zijn eigen doelgroep thuis'. Hij wist hoe een kind in elkaar zit, dat wilde hij in zijn toekomstige rol uitvergrooten. Bovendien bewaarde hij voldoende jeugdherinneringen om zich te kunnen verplaatsen in de belevingswereld van een zesjarige.

Op woensdagmiddag 16 januari 1974 zond de VARA de eerste aflevering van *De film van Ome Willem* uit. De titel verwees naar een ondeugende kreet uit de jaren vijftig: 'Jongens, kom kijken! Fillum in de broek van Ome Willum!'

De serie werd onverwacht een daverend succes. Toen op zondagmiddag 14 mei 1989 de laatste aflevering werd uitgezonden, was Ome Willem zestien jaar een vertrouwd gezicht op het scherm geweest, 206 episodes in totaal. Dat is lang naar Hilversumse maatstaven, maar volgens de makers lang niet lang genoeg. Het team had er met plezier nog een aantal jaar aan vast willen knopen.

Aart Staartjes (1938-2020) werd opgeleid voor het repertoiretoneel, maar al in de vroege jaren zestig besloot de acteur om zijn talent voortaan te projecteren op het maken van grensverleggende kindertelevisie. Daar had hij uitgesproken ideeën over, met als bijkomend voordeel dat hij de tijdgeest aan zijn kant had. Oude vormen en gedachten gingen krakend aan de ludieke jaren zestig ten onder. Er hing op alle fronten vernieuwing in de lucht.

Oudere kijkers herinneren zich hoe Staartjes op de vroege zondagavond in close up bij de Interkerkelijke Omroep Nederland zijn televisiedebuut maakte en in gewone mensentaal een bijbels verhaal vertelde. Jezus was een toffe peer, weet je wel, farizeeërs linkmiechels die je in de gaten moest houden. De teksten van *Woord voor woord* waren geschreven door jeugdpredikant Karel

Eykman; uit de vruchtbare samenwerking groeide een diepe vriendschap die twee een mensenleven meegaan.

Kenmerk van de vele kinderprogramma's waar Staartjes de hand in had, was dat ze niet betuttelend of belerend waren. De kwajongensstreken van de dekselse marionet *Dappere Dodo* waren om te lachen, het koddige taalgebruik van landloper *Swiebertje* ('kopjen kofjen') en de *Fabeltjeskrant* ('hatsikidee, lekkere hapjes!') werd overgenomen door iedereen die in die dagen geestig uit de hoek wilde komen, *Pipo de Clown* ('sappedeflap!') struikelde over zijn grote schoenen, *Sesamstraat* was grappig en bovenal leerzaam voor de kleintjes.

Staatjes deed niet alleen leuk, hij wás het ook. Maar zijn belangrijkste verdienste was dat hij zijn publiek volstrekt serieus nam.

Ome Willem kwam allerminst uit de lucht vallen, daar waren jaren van kinderemancipatorische televisie aan vooraf gegaan. Tussen 1972 en 1974 manifesteerde Staartjes zich als drijvende kracht achter de 55 uitzendingen van *De Stratemakeropzeeshow* voor kinderen vanaf acht jaar. Het Drollenplein bleek bereikbaar via de Piesstraat en het Poepjesplein – waarna er bezorgde ouders waren die hun grut verboden om voortaan nog naar dat programma te kijken. De dienst kijk- en luistercijferonderzoek van de NOS stelde in 1975 vast dat er sprake was van een historische tegenstelling: niet eerder in de geschiedenis van de Nederlandse televisie scoorde een programma zowel zulke extreem lage als extreem hoge waarderingscijfers als de *Stratemakeropzeeshow*. Het was wit of zwart, grijs bestond niet. De ene helft van de bevolking dweept met het programma, de andere helft verafschuwde het. De teksten van de controversiële serie werden geleverd door een 'schrijverskollektief' dat Staartjes om zich heen had verzameld.

Karel Eykman, een van de tekstdichters van het collectief, haalde in de zomer van 2022 herinneringen op vanuit het ziekbed waarin hij drie weken later zou overlijden. Hij ademde zwaar, zweetdruppels parelden op zijn voorhoofd. Hij vertelde hoe hij in de jaren zeventig op het Prix de la Jeunesse Festival te Cannes

uitbundig op de schouder werd geslagen door de internationale *fine fleur* op het gebied van kindertelevisie. De bijdragen uit Nederland vielen nogal op vanwege een verfrissende aanpak en een vooruitstrevende inhoud, zo bleek. ‘Amerikaanse en Britse televisieprogramma’s zaten op de lijn van meegaan in de wereld van het kind in combinatie met verantwoord opvoeden. Wij vonden die benadering te ouderwets en moralistisch. Het linkse engagement zat bij de Noren, de Duitsers en ons.’ Hij was wel ‘verbaasd’ geweest toen zijn vriend Aart met Edwin Rutten op de proppen kwam voor de hoofdrol van het nieuwe programma voor kleuters. ‘Eerlijk gezegd vond ik hem een irritante corpsbal, met dat kort geknipte haar, zo’n zijden sjaaltje om zijn nek en dat gedweep met jazz – het tegenovergestelde van wat wij destijds onder links en alternatief verstonden. Maar Aart hield voet bij stuk, hij dacht: die Edwin is een gekke vent die kan improviseren en die met onverwachte dingen komt. Dat had hij goed gezien. Juist doordat Edwin niet voldeed aan wat je van de presentator van een kinderprogramma bij een progressieve omroep zou verwachten was die keuze voor hem een gouden greep.’ Het enige dat Eykman hevig irriteerde, zei hij met een vermoeide zucht, was dat hij in de Wilmink-biografie *In de man zit nog een jongen* (2019) van Elsbeth ETTY moest lezen dat zijn maatschappelijk engagement onbevangen dichterschap in de weg zou hebben gestaan. Zo was het helemaal niet!

Aan de andere kant: ‘Ik was de meest links-fundamentalistische van het stel, dat klopt wel. Ik vond dat je rekening moest houden met het feminisme en andere maatschappelijke stromingen die toen in de mode waren. Ik herinner me niet dat we daar ruzie overmaakten. We waren het er over eens dat kinderliedjes niet moralistisch mogen zijn, daar hebben kinderen een hekel aan. We mochten elkaar graag opjuinen.’

‘Bij de voorbereidingen voor *De Film van Ome Willem* kwamen onbewust gehanteerde en onuitgesproken ideologieën bovendrijven. De politieke, emancipatorische opvattingen tegenover de romantisch-socialistische inslag van de anderen. Zo

had Karel Eykman het altijd pijnlijk gevonden dat zijn collega's zich zo sceptisch opstelden tegenover het feminisme,' signaleerde Joke Linders in 1990 in het literaire blad *Bzzletin*.

Toen Staartjes in het najaar van 1973 bij de VARA aanklopte met het voorstel om een programma voor de vergeten groep tussen de vier en zes jaar te maken, reageerde de omroepleiding aanvankelijk weinig begeistert. Sterker nog, ze zagen er helemaal niks in. Van zo'n televisiehoekje voor kleuters viel geen aanwas van nieuwe leden te verwachten, de voorpagina's zouden ze er evenmin mee halen, dus waarom zouden ze het doen? Dat Staartjes uiteindelijk toch het groene licht kreeg, was te danken aan de nagalm van het succes dat zijn Stratenmakeropzeeshow had geogst. Vooruit dan maar. De gedachten van de programmaleiding gingen uit naar 'iets eenvoudigs', bijvoorbeeld een serie rond een oom die filmpjes vertoonde en tussendoor verhalen vertelde en geintjes uithaalde. Het betrof vooralsnog een 'experiment' dat na een jaar zou worden geëvalueerd. Als mogelijke presentator kwam bij de VARA-top Adrie van Oorschot van de afdeling amusement in beeld. Die vermomde zich jaarlijks als Sinterklaas, trad op als buikspreeker en kon verdomd aardig goochelen. Leuk, maar niet leuk genoeg, vond Aart Staartjes die zijn eigen kandidaat Edwin Rutten naar voren schoof. De omroepbonzen aan de vergadertafel gingen 'moeilijk kijken', daar waren ze heel goed in. Ze vonden Edwin 'geen VARAfiguur' en ook beogd componist/pianist Harry Bannink stuitte op weerstand.

'Ik vond Edwin wel grappig met dat voorkomen van een corpsstudent,' lichte Staartjes toe in het boek *Meneer Aart* (2002), waarin Sietse van der Hoek 'leven en werken' optekende 'van de man die geen kindervriend wil heten'. 'En ik wist ook al gauw dat ik er publiek bij wilde dat moest bestaan uit kinderen die geschminkt en verkleed waren – dat maakt kinderen los, een beetje gek. Tegen Harry Bannink zei ik: "Edwin kan zingen als een duivel en daarom zou er eigenlijk een live-orkestje bij moeten. In smoking, want dat past weer bij die rare Edwin Rutten. (...) Jij maakt de muziek. Maar ik

wil ook een combootje of zo in de studio hebben zitten, live bij het programma.”

Volgens Staartjes vonden ze bij de VARA dat Harry Bannink ‘oubollige muziek’ maakte, ‘niet vernieuwend genoeg’, de voorkeur ging uit ‘naar iemand als Willem Breuker’. Joost Prinsen, coryfee van de Stratemakersopzeeshow, mopperde dat ‘Edwin Rutten helemaal niet kan acteren’, waarop ‘meneer Aart’ zijn antwoord paraat had: ‘Dat is waar, maar dat is er nou net zo leuk aan, een manier om los te komen van het naturalistische toneel.’ Zagen ze dan niet dat Edwin een persiflage neerzette van het archetype dat hij uitbeelde? ‘Als je populair wilt worden in Nederland moet je een rechtse figuur spelen, kijk maar naar Wiegel, of naar Pim Fortuyn. Het zijn een soort archetypen, heel herkenbare typen, waardoor het publiek gaat meespelen en er zelf een draai aan geeft.’

Wilmink schreef het succes van Ome Willem toe aan het feit dat kinderen per definitie gezagsgetrouw zijn. Hij bedacht dat het in smoking geklede combo van Harry Bannink De Geitenbreiers moest gaan heten, met Bannink als Hoofdgeitenbreier, bassist Frank Noya als Papjesgeitenbreier en accordeonist Harry Mooten als Grote Griuze Geitenbreier. De toevoegingen ‘grote’ en ‘griuze’ kwamen van Rutten omdat dat lekker bekte. Accordeonist Harry Mooten vond het niks erg dat hij groot, grijs en geitenbreier werd genoemd.

De makers konden niet bevroeden dat achteraf eeuwigheidswaarde zou worden toegekend aan de begrippen die ze hanteerden. Volgens de zestiende editie van het woordenboek de *Dikke Van Dale* (2022) geeft ‘joepie de poepie’ uiting aan ‘een soort kinderlijke vreugde’. De ‘grote griuze geitenbreier’ ging volgens het naslagwerk de geschiedenis in als ‘een belangrijk ouder persoon, maar een beetje op een stoffige manier’.

Op aandringen van Wilmink werd de poppenkast een vast onderdeel van Ome Willem; hij schreef zelf de teksten voor Jan Klaassen, Katrijn en Jantje. De muzikanten, de acteurs, de poppenkast en de kinderen uit het publiek werden geacht op elkaar te reageren – levendige interactie die de dynamiek van het

programma ten goede kwam. Ome Willem, Teun, Toon en August introduceerden (al dan niet zingend) met een sketch het thema van de uitzending, waarbij de personages het geheid onderling aan de stok kregen.

Ome Willem zou zelf plaatsnemen achter het slagwerk, 'dat spaarde een drummer uit.' Staartjes was 'stomverbaasd' toen Bannink opperde om accordeonist Harry Mooten ('grote grijze geitenbreier') en gitarist Frank Noya ('papjesgeitenbreier') aan de band toe te voegen. Verrassende keuze. Zou hij zelf niet direct op gekomen zijn. Het programma draaide nadrukkelijk om Ome Willem. De clowns Toon (Staatjes), August (Pieke Dassen) en Teuntje (Jennifer Willems) probeerden hem voortdurend belachelijk te maken, maar de kinderen trokken onvoorwaardelijk partij voor Ome Willem. Over de karakters was goed nagedacht. Dramaturgisch moest het kloppen.

Toon was de *streetwise guy*, het brutaaltje. Teuntje was het enige meisje van de crew, ze vertegenwoordigde het vrouwelijke element. August (die ook poppen speelde) had de wijsheid, maar kwam soms wat zweverig over en straalde een natuurlijke waarheid uit. Hoofdgeitenbreier Bannink fungeerde als het geweten van het gezelschap, was de fatsoensrakker die ingreep in als het over 'broodje poep' ging en trapte op de rem als het er volgens hem oneerlijk aan toe ging. Ome Willem gaf hem gelijk om vervolgens toch weer het tegenovergestelde te doen.

'Een doodsimpel recept,' verklaarde Staartjes tegenover biograaf Van der Hoek, 'eigenlijk een taalles voor kleuters. Over tegenstellingen: open-dicht, binnen-buiten, onder-boven, boos-blij. Over wat mocht en niet-mocht en dat gaf spanning aan het programma.'

Willem Wilmink en Karel Eykman schreven het gros van de liedjes, zoals ze eerder bij de Stratenmakeropzeeshow hadden gedaan. Jan Riem ging aan de slag met het bedenken van sketches. Kindertelevisie gedijt het beste tussen de schuifdeuren, vond Staartjes. Kinderen spelen dat ze spelen – en dat wéten ze. Ze

houden een bordje omhoog waar Wenen op staat en dan zijn ze in Wenen.

Ome Willem nam plaats achter het slagwerk en zette met een roffel het openingslied in.

Luister even wat ik vraag / luister wat ik vraag vandaag / zeg maar ja of zeg maar nee / doe maar mee. / Zeg eens even allemaal: / zijn er hier ook meisjes in de zaal?

‘Jaaa!’, kwam de tribune.

Ach, dat doet me veel plezier / zijn er ook wel jongens hier?

‘Jaaa!’

Wat ik ook nog vragen wil: / is er hier een krokodil? / ‘k Wou dat ik een ijsje had, / Ijs met slagroom, lusten jullie dat? / ‘k Snap het al, daar smul je van. Lust je ook wel bloemkool dan?

‘Met een papje, met een papje,’ zong bassist Frank Noya.

Luister even wat ik roep: lust je ook een broodje poep?

‘Néé!’ brulde de zaal. ‘Bah! Vies!’

‘Foei, Ome Willem,’ kwam Harry Bannink, ‘broodje poep is vies. Dat mag je niet zeggen.’

Ome Willem zag zijn fout in en tikte met de drumsticks tegen zijn schedel: ‘Rapapa, rapapa!’

Jullie wonen in een huis / heb je ook een tafel thuis? / Ligt er op die tafel dan / een klein boek dat praten kan? / ‘k Geloof dat ik maar niks meer vraag / ‘t Is wel weer genoeg vandaag. / Ome Willem stopt ermee / knip knap knee.

Waarmee het programma kon beginnen.

Eenvoud is het kernmerk van het ware. Harry Bannink voorzag de teksten van deuntjes die iedereen na twee keer kon meezingen. Wilmink had tijdens voorbereidend overleg terloops geïnformeerd of hij daar nog geld voor zou krijgen ook, het simpele rijm waarmee elke uitzending afsloot: *Deze vuist op deze vuist, deze vuist op deze vuist, en zo klim ik naar boven.* Niet iedere luisteraar zal hebben opgemerkt wat een kritische muziekpedagoog ooit zo stoorde aan de bijbehorende melodie: bij de tekst ‘zo klim ik naar boven’ daalden de noten juist naar beneden.

Andere beroepsopvoeders ging het gebruik van het woord 'poepie' te ver, terwijl dat nu net het kernwoord was van het bevrijdende ritueel waar Ome Willem de kindertjes mee verwelkomde. Hij sprong te voorschijn en riep: 'Joepie!' Waarop de zaal het in koor uitschreeuwde: 'De poepie!'

Lekker stout.

Kritiek klonk ook ter linker zijde, zoals van het feministische VARA-radioprogramma *Hoor Haar* dat stevig uithaalde naar het 'rolbevestigende karakter' dat Ome Willem zou uitdragen. 'Zijn er ook meisjes in de zaal', dat kon écht niet meer – zeker niet in combinatie met de gebalde Tarzan-vuist waarmee de presentator de jongens begroette. Critici dwongen de makers om met hun tijd mee te gaan. In het eerste seizoen kocht Ome Willem nog een doos kersenbonbons voor Moederdag, in het achtste seizoen kreeg ze een Black & Decker-boormachine cadeau. De vraag of het vanuit opvoedkundig oogpunt verantwoord was om over een 'broodje poep' te zingen, kwam regelmatig voorbij, waarop de makers steevast counterden dat de misère die het achtuurjournaal de kijkers dagelijks voorschotelt pas écht erg is.

Een kritische journalist wilde in 1978 van Ome Willem weten of die in zijn hart ook niet vond dat televisie de fantasie van het kind smooit. Antwoord: 'U bent toch ook niet met de trekschuit gekomen?'

Ome Willem kon er voor zorgen dat neuzen weer dezelfde kant uit wezen, zo vernam hij van een eindredacteur van de *VARA-gids*: 'Als de VARA weer eens in opspraak was omdat het koningshuis werd beledigd of dit of dat, dan hoefden we maar een foto van Ome Willem op de cover te zetten of de gemoederen kwamen tot rust.'

'Edwin was in alle opzichten de ideale Ome Willem,' vindt tekstschrijver Jan Riem. 'Hij heeft een enigszins autoritaire uitstraling en van nature overwicht. Beetje ouderwets, helemaal goed. Soms sikkeneurig, soms lief, soms schijnheilig. Die rol was hem op het lijf geschreven.'

In de halve eeuw waarin Jan Riem (1945) het vak van tekstschrijver beoefende, was Ome Willem 'veruit het allerleukste' dat hij onder handen nam. Vanuit de Kleinkunstacademie (niet afgemaakt) was hij in het vak gerold; op zeker moment zat hij in twee 'schrijversgroepjes' die op woensdagmiddag onafhankelijk van elkaar in het Amsterdamse Vondelparkpaviljoen over de scripts van diverse komende televisieseries vergaderden. Via dat circuit stoomde hij door naar het *dream team* dat verantwoordelijk was voor Ome Willem. De vergaderingen werden met straffe hand geleid door coördinator Aart Staartjes, die clown Toon speelde, maar wiens naam aanvankelijk op de aftiteling als regisseur over het scherm rolde, samen met eerst Wamp Posno, later Siem Suurhoff. Componist Harry Bannink, Edwin Rutten en de andere acteurs schoven zelden aan bij het overleg. Riem: 'Aart noemde het thema waar we vanuit het perspectief van kleuters de komende uitzending over gingen maken, bijvoorbeeld: snoep of de deurknop. Vervolgens sloegen we daarover aan het brainstormen. Willem Wilmink had meestal direct een idee voor een liedje, ook Karel kwam met iets, ik bedacht een opzetteje voor een tekst die ik zou kunnen schrijven.' De sessies werden bijgewoond door een gediplomeerd pedagoog omdat het programma natuurlijk wel opvoedkundig verantwoord moest zijn. De man hoorde de discussies welwillend aan, lachte op de juiste momenten en zag zich nimmer genoodzaakt om in te grijpen.

Er kwamen uitsluitend thema's voorbij waar jonge kinderen zich direct in herkenden: winnen en verliezen, stout zijn, oneerlijkheid, verlegenheid, angst. Er werd zelfs 'een groot geheim' bezongen: *"k Heb een stukje touw gevonden, / heb het in een doek gewonden / en begraven bij een steen. / Niemand weet het. / Ik alleen.'*

Maar het was bovenal de dwingende aanwezigheid van Edwin Ome Willem Rutten die het programma máákte.

De opnamen verliepen via een strak protocol. In de loop van de week die aan de studiodag vooraf ging, ploften er een paar enveloppen op de deurmat bij medewerkers van het programma.

Ter voorbereiding ontvingen ze de draaiboeken voor de twee komende uitzendingen en twee cassettebandjes waarop Harry Bannink pingelend op de piano de nieuwe liedjes alvast inzong. Op één dag werden twee afleveringen opgenomen. Ome Willem verscheen 's morgens altijd goed voorbereid aan de start. 'Harry had volgens mij duizend bruine enveloppen gekocht om ons die cassettebandjes te sturen,' zegt hij. 'Die liedjes die ik zou gaan zingen, zong hij alvast speciaal voor mij in, zodat ik een idee had van hoe het zou moeten gaan klinken. Ik heb wel eens tegen hem gezegd: het heeft weinig zin dat ik dit ga zingen, want jij doet dit zo vreselijk mooi. Het is verschrikkelijk, maar die honderdvijftig cassettebandjes die Harry mij in die vijftien jaar stuurde zijn in de loop der tijd allemaal in het ongereede geraakt. Ik heb ze nooit bewust weggegooid, maar wél een serie verhuizingen doorstaan waarbij die tapes definitief zoekt raakten.'

Ter voorbereiding van de opnamen schaalden de makers zich rond een grote tafel en lazen de monologen, dialogen en liedteksten uit het script beurtelings hardop voor. Aart Staartjes vertelde hoe hij het wilde hebben. Harry Bannink zette zich aan de piano en wekte de uitgeschreven melodieën tot leven. Na de camerarepetitie in de studio arriveerde aan het einde van de ochtend het eerste publiek, zo'n vijftig kleuters per aflevering. Uit het hele land kwamen schoolbussen en touringcars voorrijden. Vanwege de lange wachtlijsten arriveerden de juffen en meesters vaak in de studio met een andere klas dan die waarmee ze zich in het vorige schooljaar hadden aangemeld.

Geen grotere pret dan voorpret, want vóórdát het feest begon werden kinderen door visagisten onder handen genomen. Van toeschouwertjes veranderden ze in deelnemers. De een kreeg een snor, de ander een baard, bij een derde zonnetjes werden op de wangen getekend. Uit de verkleedkist visten ze de attributen die hen hielpen te worden wat ze wilden zijn: een brandweerhelm, een politiepet, een diadeem voor de sprookjesprinses. 'Op zeker moment waarde een luizenplaag door Nederland,' herinnert Ome Willem zich. 'Een speurtocht naar de bron van het kwaad leidde

naar onze kledingkist van Ome Willem. Alles moest gestoomd en gedesinfecteerd worden.'

In principe stond een aflevering er in één keer op. Vijfendertig minuten was een mooie lengte om de aandacht vast te houden. De kinderen namen zwaaiend en joelend afscheid, de cast haastte zich naar de kantine voor een snelle lunch, gevolgd door een camerarepetitie in de studio waar straks de tweede aflevering van die dag zou worden opgenomen. Intussen draaide buiten alweer een bus met uitgelaten fans de parkeerplaats op. Het was hectisch, maar juist die dynamiek verschaftte zo'n opnamedag een avontuurlijke charme.

Bij het maken van geen enkel televisieprogramma voelde Edwin Rutten zich zo vrij als bij Ome Willem. 'Er lag een manuscript, maar er was veel ruimte om te improviseren en in te spelen op situaties die zich aandienen. Dat had ook te maken met de manier waarop Aart de boel coördineerde en met zachte hand leidde. Op zeker moment zei hij me dat ik te aardig tegen de kinderen deed, dat mocht best wat barser. Aan het begin van de volgende aflevering kwam, nadat ik door die papieren deur was gesprongen, een meisje aanlopen dat een tekening voor me had gemaakt. "Ik hou niet van tekeningen," zei ik, met een schuin oog naar Aart, die naast me stond. Was dit de bedoeling? Aart gaf een knikje, dit was precies wat hij wilde. Even later, halverwege het programma, zaten al die kinderen met een tekening in hun hand. En dan klaagde Ome Willem met een pruilmondje: "Ik krijg ook nooit een tekening." Echt een vreselijke man dus. Maar aan het eind van de aflevering zongen we met z'n allen *Deze vuist op deze vuist*. Ik tilde het meisje op van wie ik eerder die tekening had geweigerd en zittend op mijn arm brulde ze enthousiast mee. Bleek die vreselijke man opeens hartstikke aardig. Hij was allebei. Die onvoorspelbaarheid maakte het spannend.'

In een uitzending over het thema 'blind' was een gastrol weggelegd voor Frits Lambrechts die met donkere bril en met een op de vloer tikkende stok langskwam. 'Hebt u een goede reis gehad?', informeerde Ome Willem waarop Lambrechts: 'U hoeft

niet zo hard te praten, ik ben alleen blind.’ Dat stond niet in het script, maar dat gold voor wel meer ijzersterke *one liners*.

Ome Willem had ter gelegenheid van het bezoek van zijn blinde gast twee taartjes ingeslagen. Hij draaide de schaal zodanig dat hemzelf het grootste stuk werd toebedeeld, natuurlijk omdat de ander dat toch niet kon zien – waarna hij een bestraffende tik met de blindenstok moest incasseren. Vervolgens schoof Lambrechts op de kruk naast Harry Bannink om *quatre mains* het lot van een visueel gehandicapte te bezingen.

Het straffe productietempo van de uitzendingen had van Ome Willem een ‘geoliede machine’ gemaakt. In feite kon weinig misgaan. Bij de staf waren ‘plasgeitenbreiers’ inbegrepen, omroeperspersoneel dat kinderen met hoge nood naar de toiletgroepen begeleidde. Wat niet wegnam dat een spannende scene steevast een spoor van natte plekken op de schuimrubberen zitkussens achterliet. Ome Willem was frequent de wanhoop nabij, want hij wist dat wc-bezoek een ‘sneeuwbaaleffect’ kan ontketenen. ‘Als een jongetje opstaat om te gaan plassen, brengt dat anderen op een idee. Dan moet ineens de een na de ander en voordat je het weet, sta ik voor een lege zaal. Wat nóg vervelender is: ze komen allemaal terug. Die drukte, gedoe en gehijs zijn niet bevorderlijk voor een rustig verloop van het programma.’ De kunst was om voor dat soort verstoringen een speelse en creatieve oplossing te bedenken. Bijvoorbeeld: ‘Een kereltje moest plassen, ik deed voorzichtig dat spijkerbroekje naar beneden, ervoor zorgend dat zijn onderbroek niet meeding en zei: “Zo, ga jij maar met de plasgeitenbreier mee. Moeten er nog meer kinderen plassen?” Nou, niet één – de lol was eraf.”

Ander voorbeeld: ‘Ik was bezig een liedje te zingen, kwam er uit de zaal een ventje naar voren en ging voor me staan. Ik maakte nog twee regels af, Harry speelde rustig door en intussen vroeg ik dat joch: “Wat is er?” Zei hij: “We hebben een nieuw bankstel.” Ik keek even in de camera en vroeg: “Zo, wat voor kleur?” Hij zei: “Bruin.” Waarop ik: “Een bruin bankstel, dat staat heel mooi hoor. Fijn zo.” Dat kind weg, maar ik wist dat ik een list moest verzinnen

om te verhinderen dat de een na de ander naar voren zou komen om over nieuwe meubels thuis te vertellen. Dus ik riep: “Rora rillen, ga maar zit je op je...” Waarop de kinderen in koor riepen: “Billen!” Op barse toon liet ik daarop volgen: “Rira roeven en nu moeven!” Daarna pakte ik het liedje dat ik aan het zingen was weer op.’

Regisseur Siem Suurhoff vergeleek het registreren van het programma met een voetbalwedstrijd: ‘Je moet gewoon zorgen dat de bal in beeld blijft, want er gebeurt van alle kanten wel wat.’

De kijkcijfers waren torenhoog en de fanmail van kijkertjes en hun ouders werd met postzakken tegelijk bij de VARA binnengedragen, maar toch werd het team geplaagd door het vermoeden dat de omroepleiding het programma onvoldoende op zijn waarde wist te schatten. In 1986 sijpelden berichten naar buiten over dreigende wegbezuiniging van het populaire programma – dat het toen nog drie jaar zou volhouden.

‘Alle programma's die meer dan twaalfduizend gulden kosten, vliegen er uit bij de VARA’, knorde Willem Wilmink in 1986 in *Vrij Nederland*. ‘Ome Willem is geen duur programma, maar het ligt net boven die prijs. Er zijn vast afgesproken tarieven bij de televisie voor acteurs, schrijvers en dergelijke, maar ze hebben ons altijd laten werken voor minder dan de helft van het minimum. Na twaalf en een half jaar en bijna tweehonderd uitzendingen worden wij zonder pardon de laan uitgestuurd en we zijn daar razend en verdrietig om. Maar je mag je daar niet kwaad over maken van Marcel van Dam, want dat vindt hij niet solidair. Dat had hij nou niet moeten zeggen. Die Twentse textielbarons zeiden ook als je werd ontslagen dat je niet moest zeuren en blij mocht zijn met de jaren die je daar had gewerkt.’

Volgens Aart Staartjes mocht een aflevering van het programma niet meer kosten dan het uitzenden van een Japanse tekenfilm. Toen Ome Willem zich beklagde over de hoogte van het honorarium, dat een fractie was van wat het strikt genomen zou moeten zijn, antwoordde chef amusement Maurice Koopman dat hij niet moest zeuren omdat hij dankzij zijn televisiebekendheid voor klussen werd gevraagd die aanvullende inkomsten opleverden. Het

geschil liep hoog op. 'In ieder geval blijf ik langer dan jij!' riep Rutten in het vuur van het gesprek uit. Profetische woorden: Koopman zou in 1988 worden ontslagen omdat de VARA hem verantwoordelijk stelde voor een uit de hand gelopen rel rond *Kinderen voor kinderen*.

In de laatste aflevering die voorafgaand aan de zomerstop in 1987 werd uitgezonden, vertrok Ome Willem naar Vuurland. Jammer hoor, dat zag eruit als een definitief afscheid. Aanvankelijk was dat ook de bedoeling, maar na dit ogenschijnlijke slotakkoord zou het succes warempel toch nog twee seizoenen stand houden. Het decor van Ome Willem in Vuurland zag er precies zo uitzag als zijn vorige adres.

Dreigde Ome Willem voorspelbaar te worden? Zelf vond hij dat daar absoluut geen sprake van was. Ter gelegenheid van de tweehonderdste aflevering zei hij in 1989 (er waren toen nog zes uitzendingen voordat de VARA de stekker er definitief uittrok) tegen het *Algemeen Dagblad*: 'Om de programma's verrassend te houden kijk ik af en toe naar oude uitzendingen. Dan stop ik de video bij een bepaalde situatie en dan denk ik: Hoe zou ik dat nu oplossen? Vervolgens laat ik de band weer lopen en als er op de televisie een andere oplossing te zien is dan ik in mijn hoofd had dan is er geen sprake van metaalmoeheid. Zodra je op routine gaat draaien moet je stoppen.'

Ome Willem bleek tijdlozer dan de makers bevroeden in de jaren waarin ze bezig waren kijkercijferrecords te verslaan. In de vele zomers waarin Zappelin, het kleuter- en kinderblok van de NPO alle afleveringen nadien herhaalde, was succes verzekerd. Een keer in de zoveel tijd stoffen publieke en commerciële omroepen de hits van weleer af om die opnieuw uit te zenden. Vanwege het kostenplaatje – een herhaling kost vrijwel niets – maar ook omdat een serie als Ome Willem nog steeds bovengemiddeld scoort. Dat werkt echt niet zo bij alle klassiekers, blijkt uit onderzoek. *Peppi en Kokkie*, *Bassie en Adriaan* zien er net zo gedateerd uit als Ome Willem, maar vermogen de kleintjes niet meer te boeien. En dat terwijl kinderen zijn ontvankelijk zijn voor modegrillen en de waan

van de dag. Grote namen als *Stan Laurel and Oliver Hardy*, *Charley Chaplin* of *The Little Rascals* zijn nog steeds leuk.

Van het dreamteam achter Ome Willem is alleen Edwin Rutten nog in leven.

Gangmaker Aart Staartjes (1939-2020) verongelukte met zijn brommobiel. Liedjesschrijver, pianist en hoofdgeitenbreier Harry Bannink (1929-1999) bezweek op zijn zeventigste aan een hartstilstand. Accordeonist en grote grijze geitenbreier Harry Mooten (1928-1996) overleed aan de gevolgen van dezelfde slopende ziekte die bassist en 'papjesgeitenbreier' Frank Noya (1933-2016) noodlottig zou worden. Poppenspeler en clown August Pieke Dassen (1926-2007), actrice en clown Teun Jennefer Willems (1947-2015), de tekstschrijvers Willem Wilmink (1936-2003) en Karel Eykman (1936-2022) zijn er niet meer.

Aan de 206 hoogstandjes kindertelevisie die ze nalieten, zullen generaties die nog geboren moeten worden ongetwijfeld ooit veel plezier beleven.